Uzbek

L'**uzbek** és una llengua turquesa parlada per uns 16.500.000 persones a l'Uzbekistan i per uns 2.000.000 a la resta del món, especialment als països veïns, Xina i Rússia. Fins a començaments del segle XX s'havia escrit amb caràcters àrabs; després, amb el govern soviètic, es va canviar en favor del ciríl·lic i des de la independència uzbeca s'afavoreix la introducció de l'alfabet llatí, com passa a quasi tot l'àmbit turquès.[1]

Exemple de text en uzbek amb la traducció al català:

Uzbek	Català
1-modda: Barcha odamlar erkin, qadr-qimmat va huquqlarda teng boʻlib tugʻiladilar. Ular aql va vijdon sohibidirlar va bir-birlari ila birodarlarcha muomala qilishlari zarur.	Article 1: Tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i en drets. Són dotats de raó i de consciència, i han de comportar-se fraternalment els uns amb els altres.

Contingut

Història
Fonologia
- Vocals
- Consonants

Referències
Enllaços externs

Uzbek

Oʻzbek tili, Ўзбек тили i ئۇزبېك تیلی

Tipus	llengua, macrollengua i llengua viva
Parlants	
Parlants nadius	27.000.000 (2015)
Parlat a	Uzbekistan, Afganistan, Tadjikistan, Kirguizistan, Kazakhstan, Turkmenistan, Rússia, Turquia i República Popular de la Xina

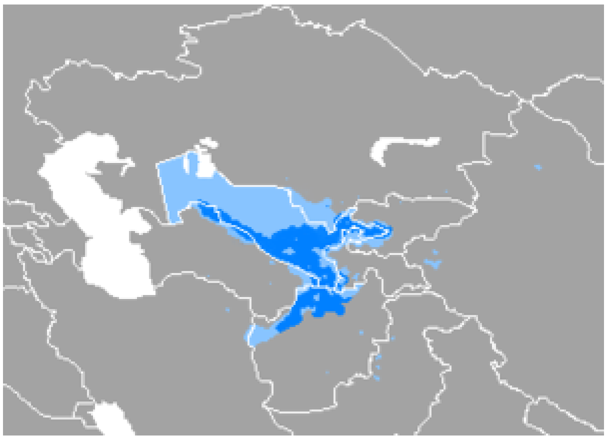

Classificació lingüística

llengües nostràtiques
llengües altaiques
llengües turqueses
llengües turqueses sud-orientals

Característiques

Sistema d'escriptura	alfabet llatí, alfabet ciríl·lic i alfabet àrab
Institució de normalització	Alisher Navoiï nomidagi til va adabiët instituti (en)
Nivell de vulnerabilitat	1 segur

Codis

ISO 639-1	uz
ISO 639-2	uzb
ISO 639-3	uzb (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=uzb)
Glottolog	uzbe1247 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/uzbe1247)
Ethnologue.com	uzb (http://www.ethnologue.com/language/uzb)
ASCL	4306
IETF	uz

Història

Van ser probablement parlants turcs els que es van establir a les conques dels rius Amudarià, Sirdarià i Zarafshon des de com a mínim els anys 600-700 AD, expulsant o assimilant gradualment els parlants de llengües iranianes orientals de Sogdiana, Bactriana i Khwarizm. La primera

dinastia turca a la regió van ser els karakhànides en els segles del IX al XII,[2] que eren una confederació dels Karlucs, els Xigils i els Yagma, entre d'altres tribus.[3]

L'uzbek és considerat el descendent directe o una forma posterior del txagatai, l'idioma del desenvolupament literari de l'Àsia Central Turquesa en els regnes de Txagatai Khan, Tamerlà i la dinastia Timúrida.[4] (inclosos els primers governants de l'Índia). La llengua va ser defensada per Ali-Shir Nava'i en els segles XV i XVI. Nava'i va ser el més gran representant de la literatura en llengua txagatai.[5][6] Va contribuir de manera significativa en el desenvolupament de la llengua txagatai i en el seu descent directe (l'uzbek) i és àmpliament considerat el fundador de la literatura uzbeka.[7][8][9][10][11][12][13] Finalment establert a Karlucs i consirada una variant de les llengües turqueses, el txagatai contenia un gran nombre de manlleus del persa i de l'àrab. Ja al segle XIX s'usava rarament en la comosició literària, però no va ser fins al segle XX que va desaparèixer definitivament.

El terme *uzbek* alicat a una llengua ha significat diferents coses al llarg del temps. Abans de 1921, l'*uzbek* i el *sart* es consideraven dialectes diferents:

- L'"uzbek" era una varietat de la llengua dels Kiptxak vocalment harmònica parlada pels descendents de la gent procedent de Transoxiana amb Muhàmmad Xaibani al segle XVI, que vivien principalment al voltant de Samarcanda i Bukharà, tot i que la llengua turquesa que es parlava a Taixkent també era vocalment harmònic.
- El "sart" era un dialecte de la llengua turquesa sud-oriental parlada per la població turquesa més vella establerta a la regió de la Vall de Ferganà i de la regió de Kaixkadar, així com en algunes parts del que actualment és la regió de Samarcanda; contenia una quantitat més gran de persa i àrab, i no usava harmonia vocàlica.

A Khivà, els sarts parlaven una forma de turquès oguz altament pèrsica. Després de 1921, el règim soviètic va abolir el terme *sart* per derogatori, i va decretar que, per tant, la totalitat de la població turquesa establerta a Turkestan serien coneguts com els *uzbeks*, malgrat que alguns no tinguessin ascendència uzbeka.

Tanmateix, la llengua escrita que es va triar l'any 1924 com a estàndard per la nova república, tot i les protestes de bolxevics uzbeks com Fayzullah Khodjaev, no va ser l'"uzbek" pre-revolucionari sinó la llengua "sart" de la regió de Samarcanda. Edward A. Allworth va argumentar que aquest fet "va distorsionar negativament la història de la regió" i es va fer per donar identitat uzbeka a autors del segle XV com Ali-Shir Nava'i.[14] Tots tres dialectes segueixen existint juntament amb l'uzbek oral modern.

Fonologia

Vocals

	Anteriors	Posteriors
Tancades	i	u
Semitancades	e	o
Obertes	a	ɒ

Consonants

		Labials	Dentals	Alveolars	Palatals	Velars	Uvulars	Glotals
Nasals		m		n		ŋ		
Plosives / Africades	Sordes	p	t̪	(ts)	tʃ	k	q	(ʔ)
	Sonores	b	d̪		dʒ	g		
Fricatives	Sordes	ɸ		s	ʃ		χ	h
	Sonores	β		z	(ʒ)		ʁ	
Aproximants				l	j			
Ròtiques				r				

Referències

1. «Uzbek language (https://www.britannica.com/topic/Uzbek-language)». *Encyclopædia Britannica* [Consulta: 23 octubre 2017].
2. Error en el ***títol*** o la ***url***.«» (en rus). [Consulta: 23 octubre 2017].
3. Golden, Peter. B.; Denis Sinor *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Cambridge University Press, Chapter 13 – The Karakhanids and Early Islam. ISSN: 0-521-24304-1 (https://www.worldcat.org/issn/0-521-24304-1) [Consulta: 23 octubre 2017].
4. Allworth, Edward. *Central Asia: 130 Years of Russian Dominance, a Historical Overview*. Duke University Press, 1994. ISBN 0-8223-1521-1.
5. «Navāʾī, (Mir) ʿAlī Shīr». A: Robert McHenry. *Encyclopædia Britannica*. 8. 15th. Chicago: Encyclopædia Britannica, Inc, 1993.
6. Subtelny, M. E.. «Mīr ʿAlī Shīr Nawāʾī». A: C. E. Bosworth. *Encyclopaedia of Islam*. VII. Leiden—Nova York: Brill Publishers, 1993, p. 90–93.
7. Valitova, A. A.. «Alisher Navoi». A: A. M. Prokhorov. *Great Soviet Encyclopedia* (en russian). 17. 3rd. Moscou: Soviet Encyclopedia, 1974, p. 194–195.
8. «Navoi, Nizamiddin Mir Alisher». A: A. M. Prokhorov. *Great Encyclopedic Dictionary* (en russian). 2nd. Saint Petersburg: Great Russian Encyclopedia, 1997.
9. «Alisher Navoi (http://writershistory.com/index.php?option=com_content&task=view&id=628&Itemid=35)» (en anglès). *Writers History*. [Consulta: 26 octubre 2017].
10. «Uzbekistan – The monuments of classical writers of oriental literature are removed in Samarqand (http://enews.fergananews.com/article.php?id=2554)». *Ferghana News*. Maxim Isaev, 07-07-2019. [Consulta: 26 octubre 2017].
11. «Alisher Navoi and his epoch in the context of Uzbekistan art culture development [sic (http://www.sanat.orexca.com/eng/1-06/alisher.shtml)]». *San'at Magazine*. Kamola Akilova. [Consulta: 26 octubre 2017].
12. «Uzbek Culture (http://www.uzhotels.net/culture/index.html)». *UzHotels*. [Consulta: 26 octubre 2017].
13. «Alisher Navoi – The Crown of Literature (http://kitob.uz/view_book.php?id=1316)» (en uzbek). *Kitob.uz Children's Digital Library*. [Consulta: 26 octubre 2017].
14. Allworth, Edward A. *The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present: A Cultural History* (https://books.google.cat/books?id=beCoAAAAQBAJ&pg=PT202). Hoover Institution Press, 1990. ISBN 978-0-8179-8732-9.

Enllaços externs

A Wikimedia Commons (ht

tps://commons.wikimedia.org/wiki/P%C3%A0gina_principal?uselang=ca) hi ha contingut multimèdia relatiu a: ***Uzbek***

Llengües turqueses	
	Turquès occidental
Bolgar	Bólgar† | Húnnic† | Khàzar† | Txuvaix
Txagatai	Aini² | Turc d'Ili | Lop | Txagatai† | Uigur | Uzbek
Kiptxak	Baraba | Baixkir | Cumà† | Karatxai-balkar | Karaïm | Karakalpak | Kazakh | Kiptxak† | Krimtxak | Kumyk | Nogai | Tàtar | Tàtar de Crimea¹ | Urum¹
Oguz	Afxar | Àzeri | Gagaús | Petxeneg† | Qaixqai | Salar | Tàtar de Crimea¹ | Turc | Turc de Khorasan | Turc otomà† | Turcman | Urum¹
	Turquès oriental
Khalaj	Khalaj
Kirguís-Kiptxak	Altai | Kirguís
Uigur	Altai septentrional | Txulim | Dolgan | Fuyü Gïrgïs | Sakhà / iacut | Khakàs | Shor | Tofa | Tuvinià | Iugur occidental
	Turc antic†
	Notes: ¹ Es troba en més d'un grup; ² Llengües mixtes; † Extingida

Obtingut de «https://ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Uzbek&oldid=24093587»

La pàgina va ser modificada per darrera vegada el 14 jul 2020 a les 18:26.

El text està disponible sota la Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual; es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les Condicions d'ús. Wikipedia® (Viquipèdia™) és una marca registrada de Wikimedia Foundation, Inc.